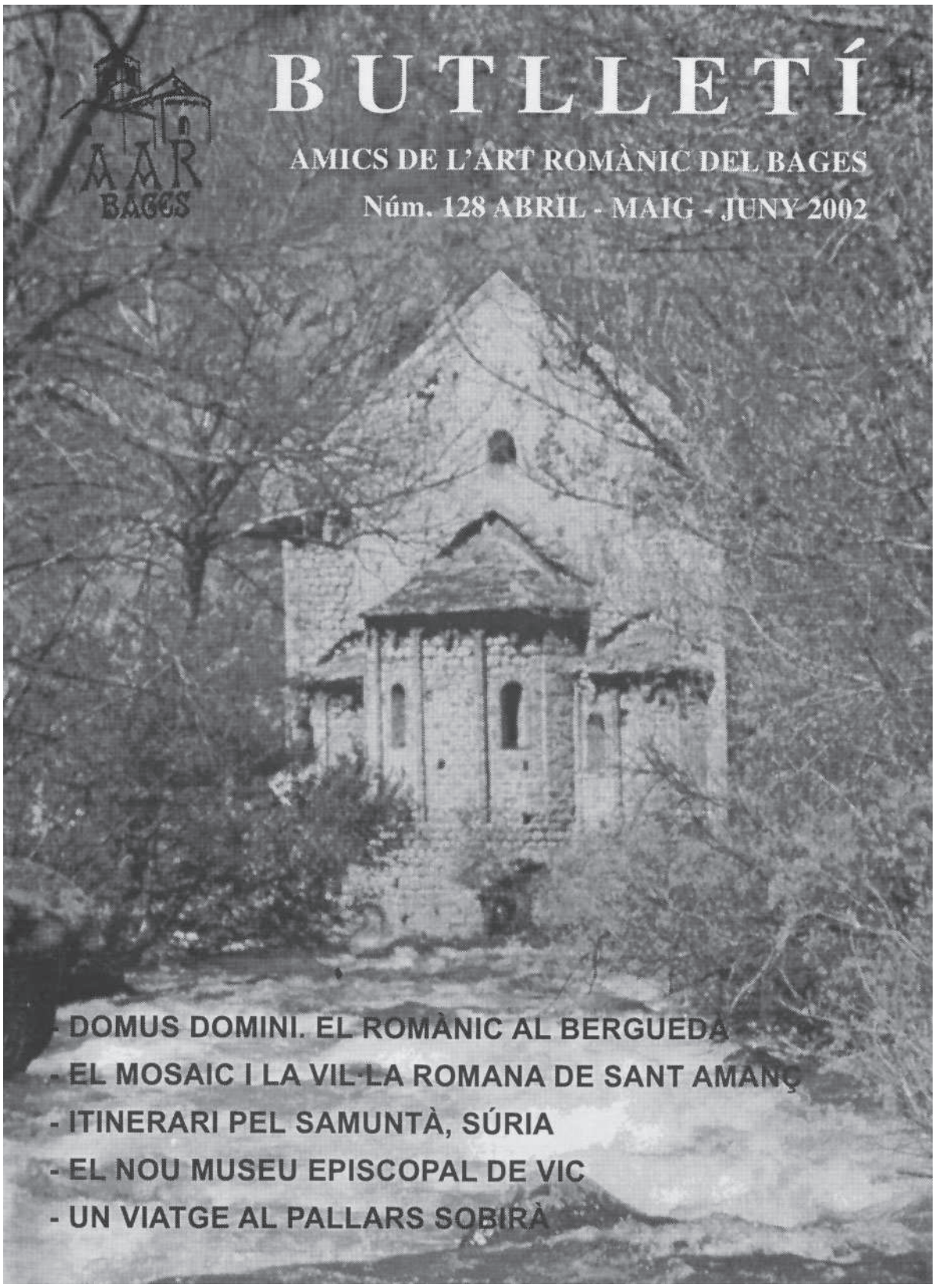

BUTLLETÍ

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Núm. 128 ABRIL - MAIG - JUNY 2002

- DOMUS DOMINI. EL ROMÀNIC AL BERGUEDÀ
- EL MOSAIC I LA VIL·LA ROMANA DE SANT AMANÇ
- ITINERARI PEL SAMUNTÀ, SÚRIA
- EL NOU MUSEU EPISCOPAL DE VIC
- UN VIATGE AL PALLARS SOBIRÀ

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Butlletí núm. 128 ABRIL - MAIG - JUNY DE 2002

*E*quip

Edició: **AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES**
Baixada de la Seu, 3
Telèfon: 938750455 Fax: 938731606
E-mail: aarb@manresa.org
Adreça Internet:http://www.geocities.com/RainForest/6547

Coordinació:	CARME TORRAS
Redacció:	Jordi Torner, Francesc Vilà, Enric Castells
Composició:	IMPREMTA BONAVISTA
Correcció:	GABRIEL MORA
Dipòsit legal:	B-35519-84
Tiratge:	450 exemplars

Col·labora:

Ajuntament de Manresa

*P*ortada

Sant Joan d'Isil
Vall d'Àneu, Pallars Sobirà

Editorial

El camí que, en la vessant cultural, ha apropat Amics de l'Art Romànic del Bages a una directa col·laboració amb IMPEVIC (Institut Municipal de Promoció i Economia de Vic), es veu ara reforçat per les gestions que des de l'Ajuntament de Manresa i l'Ajuntament de Vic es porten a terme per millorar les relacions entre ambdues ciutats.

Els Amics de l'Art Romànic del Bages som un engranatge més dins del gran mecanisme del moviment cultural. Des de la nostra humil posició, però, ens sembla veure arribar nous horitzons que deixen enrere absurdes rivalitats de capitalitat. Al capdavall, la cultura basada en l'art i el patrimoni ha de ser una de les bases de la nostra identitat comuna i amb l'acció conjunta i coordinada de tots els actors implicats, potser aconseguirem la tan delejada promoció turística i cultural a la Catalunya Central.

En el nostre particular horitzó els projectes es van consolidant. Després d'un primer contacte amb el Consell Comarcal del Bages, i en la línia de la col·laboració amb altres entitats i administracions, hem encetat l'elaboració d'un nou projecte per a definir, marcar i promocionar diverses «Rutes» per tal de visitar indrets de cabdal importància artística de la comarca.

L'eix conductor de les rutes serà -no pot ser cap altre- l'Art Romànic. Es tractarà de petites rutes tancades que, molt condicionades per l'aspecte geogràfic, comptaran amb la visita d'un edifici romànic important que serà el punt clau del recorregut, així com altres indrets de valor històrico-artístic.

Retolació, treball de camp, documentació, promoció ... Tenim un llarg camí per endavant, un nou repte pels Amics de l'Art Romànic del Bages. Potser els recursos són encara minsos, però la il·lusió i l'equip ja està en marxa. Comptem amb vosaltres!

La Junta

Índex

Editorial 271

Articles:

DOMUS DOMINI. EL ROMÀNIC AL BERGUEDÀ 272
EL MOSAIC I LA VIL·LA ROMANA DE SANT AMANÇ 275
ITINERARI PEL SAMUNTÀ, SÚRIA 278
EL NOU MUSEU EPISCOPAL DE VIC 281
UN VIATGE AL PALLARS SOBIRÀ 283

Crònica d'activitats 293

Activitats 299

DOMUS DOMINI
EL ROMÀNIC AL BERGUEDÀ

Jordi Torner i Planell

El proppassat 24 de maig es va inaugurar a l'AHC de Manresa l'exposició *Domus Domini,* de l'artista Jordi Vallbona, natural de Gironella, la qual va romandre oberta fins el dia 9 de juny. L'exposició, organitzada pels Amics de l'Art Romànic del Bages i l'Arxiu Històric Comarcal de Manresa, estava formada per quinze dibuixos del romànic Berguedà i uns altres vuit de comarques com l'Alt Urgell, la Noguera, el Solsonès ..., de diferents esglésies o elements romànics. És difícil destacar-ne alguns, però no volem deixar d'assenyalar els de Sant Pere de Madrona, Sant Jaume de Frontanyà, Sant Quirze de Pedret, Sant Vicenç d'Obiols, Sant Esteve d'Olius o Sant Climent de Coll de Nargó.

Jordi Vallbona reuneix una experiència de més de quinze anys de trajectòria professional. La pintura i el dibuix, de ben jove, han esdevingut el seu company de viatge; tot i que ha estat la pintura el mitjà a través del qual hem conegut la seva obra. Ara, de fa uns anys, el dibuix de les esglésies, monuments i elements romànics, ens mostren una altra vessant de l'artista. L'any 1984 estableix amistat amb el pintor espanyol Félix Cano que influirà en la seva obra. Més tard, l'any 1988, el trobem a París; la seva obra fa un tomb i esdevé més personal; en els seus quadres el color adquireix un protagonisme especial. L'any 1994 entra a formar part del grup de pintors de la prestigiosa galeria d'art *Mayte Muñoz* de Barcelona. Ha exposat en nombroses ciutats com París, Barcelona, Madrid, Girona, Bilbao, Palma de Mallorca... i, ara, a casa nostra. Philippe Chaberty, membre de l'Acadèmia Francesa de Pintura, escrivia fa uns mesos:

[...] *Arquitectura, mobiliari urbà, bojament tot es fon en el quadre. La simplificació dels personatges evita caure en l'anècdota, el contrast de colors es distingeix. La simplificació dels plans no redueix els ritmes, ni la profunditat, ni la seva llum que sembla no sortir del sol sinó del propi quadre. M'agrada també la matèria, els vigorosos cops de pinzell. La pinzellada és llarga i generosa. La pintura de Vallbona és una bona síntesi de tots els components d'un treball ben ple de maduresa*...

Parlament de Mn. Climent Forner, a l'acte d'Inauguració al AHC.
A la dreta l'autor, Jordi Vallbona

Però hem pensat que la millor manera d'acabar aquest escrit és recollir uns mots de Climent Forner, escrits per a l'exposició *Domus Domini: Romànic al Berguedà*, que porten com a títol: «*Roses que perfumen el paisatge*» i que traspuen sensibilitat i sentiment:

> [...] *En tenim tantes d'esglésies i esglesioles d'aquest estil que potser ens passen desapercebudes o no les valorem prou, com sol passar sempre amb les coses de casa. Pensem, per exemple, en Sant Jaume de Frontanyà o en Sant Pere de Graudescales. Sempre m'han semblat roses de pedra que perfumen el nostre paisatge com si aquest, bellíssim com és, encara no ho fos prou. Quina pau, quin silenci i quina intimitat que s'hi respira amb ressonàncies entrayables de cant gregorià! [...] Ara, amb aquests dibuixos que ens mostra sobre l'art romànic del Berguedà, s'ha atrevit com mai a entrar en l'interior d'ell mateix, allí on hi ha el veritable misteri, aquell misteri que tot bon artista intenta desxifrar. Repeteixo: Felicitem-nos-en i felicitem-lo.*

EL MOSAIC I LA VIL·LA ROMANA DE SANT AMANÇ

Francesc Vilà

El dia 20 de juny de 2001, s'instal·lava a les sales d'arqueologia del Museu Comarcal de Manresa el mosaic romà de la vil·la de Sant Amanç. En aquest acte se signava el document de recepció de l'obra restaurada, i es donava compliment a la resolució de 13 de juny de 2001 de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya del dipòsit d'aquest bé al MCM. Van participar en l'acte representants de les institucions implicades: els alcaldes de Rajadell i Manresa srs. Joan Costa i Jordi Valls i representants del Servei d'Arqueologia de la Generalitat i de l'Institut Català del Sòl. Sota aquesta fórmula el mosaic s'incorporava a les col·leccions del Museu, juntament amb la resta de materials exhumats durant el procés d'excavació de la vil·la.

La vil·la romana de Sant Amanç, ubicada arran de l'eix transversal passat el nucli de Rajadell i una mica abans d'arribar al mas de Can Viladés, al terme municipal de Rajadell (Bages), es va excavar entre febrer i juliol de 1996, després que prospeccions superficials i el coneixement de notícies històriques anteriors donessin la base per a suposar-ne la seva existència. La construcció de la carretera N-141.b, els anys 80, n'havia destruït una part i havia deixat visibles algunes de les seves estructures. Aspectes sobre les quals alertà l'arqueòleg Jordi Piñero en redactar l'inventari del patrimoni per al municipi de Rajadell.

Així, amb la construcció de l'eix transversal, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya determinà l'excavació d'urgència d'aquest lloc, cosa que es féu, a càrrec de l'1% cultural de l'obra, aportat per l'empresa GISA. La vil·la ha mostrat restes arqueològiques que cronològicament van des del període ibèric (s. IV a. C.) fins ben entrada l'època medieval, tot i que la major potència de les restes exhumades ens documenten una vil·la romana activa entre els segles III i VI dC. Es tracta d'una edificació, dividida en dues parts per la carretera, parts que es corresponen força bé amb les "pars urbana" i "rústica" d'aquest conjunt. Les estructures, força ben conservades i estabilitzades, permeten al visitant fer-se càrrec de com devia ser aquesta vil·la, amb

les seves diverses dependències. En aquest sentit, els treballs de manteniment i adequació del conjunt per a la visita, reforçat amb algun element de senyalització i, en els casos en què fos possible amb l'acompanyament d'un guia, hauria de suposar per a la comarca anar completant el catàleg de monuments visitables de diferents moments històrics.

En aquesta excavació s'exhumà, en el terra d'una de les habitacions de la "pars urbana" de la vil·la, el mosaic d'"oppus musivum" (una tècnica que combina les tessel·les quadrades i les triangulars) que a partir d'ara quedarà dipositat al Museu Comarcal de Manresa per tal de garantir-ne la conservació i l'exposició al públic. L'excavació, gestionada per l'empresa Arqueociència, va ser dirigida per l'arqueòleg Albert Martín. L'extracció del mosaic va anar a càrrec de Jordi Pedro, restaurador del Museu d'Arqueologia de Catalunya i, finalment, la restauració l'ha duta a terme Agustín Gamarra, en els tallers del Museu d'Arqueologia de Catalunya i finançada per l'INCASOL. El Servei d'Arqueologia de la Generalitat és qui ha gestionat i seguit tot aquest procés.

La peça en qüestió, una obra d'excel·lent factura, amida aproximadament 210 x 450 cm, i correspondria a poc més de la meitat del terra d'aquesta habitació. Està força ben conservada i només presenta una gran pèrdua en la seva meitat esquerra. La decoració, emmarcada per una sanefa

Procès de muntatge del mosaic a les instal·lacions del museu

de motius vegetals i geomètrics entre diverses bandes, s'organitza, en la seva part central, dins d'un entramat també geomètric que reserva espais on figuren representacions de motius florals, vegetals i animals, La datació més probable se situaria a l'entorn del segle IV de la nostra era, ja que, per altra banda, sembla també el moment més intens de la vida d'aquesta vil·la. Tant per la seva qualitat com per les dimensions, és una peça excepcional en aquest entorn territorial, on tan sols podem esmentar un paral·lel, segurament de l'entorn de Boades (Castellgalí), però del qual no en tenim més notícia que una fotografia fragmentària.

Cal esmentar, per la seva novetat, l'aplicació de tecnologia informàtica en el procés d'excavació. Així, a més a més de tota la documentació habitual del jaciment, es procedí a fer, in situ, un escànner del mosaic romà. Aquest document (que donava un dibuix del mosaic a escala 1:1) oferí una informació extremadament útil en el procés de restauració i reconstrucció del mosaic, que s'havia fragmentat a l'hora d'arrencar-lo de la seva ubicació original. La restauració presenta també algunes circumstàncies que cal esmentar: la gran superfície de mosaic – prop de 10 m_2.- es restablí sobre un plafó d'aerolamp (un material sintètic d'alta resistència i molt lleuger), el qual després es tallà en 5 fragments grans. Aquest fet , juntament amb un sistema d'ancoratges de fixació regulables, han de facilitar el transport de la peça i permetre la seva exposició, tant en posició horitzontal com vertical.

Detall del Mosaic

Aquesta excavació ha permès millorar i afinar el coneixement del poblament romà i les vies de comunicació en aquesta regió central de Catalunya. Alhora la conservació del jaciment i l'exposició del mosaic permeten al públic en general poder gaudir de nous elements del nostre patrimoni d'alt interès cultural i artístic. Caldrà que les parts responsables de la conservació d'aquests elements (el Museu comarcal de Manresa i l'Ajuntament de Rajadell) puguin dur a terme les accions de conservació i difusió adients per posar-los en valor com es mereixen.

ITINERARI PEL SAMUNTÀ
Súria (Bages)

Ajuntament de Súria

Aquest itinerari transcorre al llarg de la riera d'Hortons, des del riu Cardener, on aboca les seves aigües, fins al capdmunt del municipi de Súria.

És una ruta tancada que té l'inici i final a la sortida del Poble Vell de Súria. En el seu recorregut podreu conèixer la riquesa patrimonial d'aquest municipi i entendre el passat i el present agrícola de Súria.

El camí que aquí es proposa segueix la petita vall formada per la riera d'Hortons, i circula per cada un dels seus vessants. No hi ha grans desnivells i es pot fer fàcilment a peu.

Està completament senyalitzat com a sender local amb el color blanc i verd propis d'aquest tipus de senders, i amb senyals verticals amb informació de les distàncies. Tot al llarg de l'itinerari trobareu també diversos senyals i plafons que donen informació del patrimoni cultural i paisatgístic que hi trobareu.

ELEMENTS D'INTERÈS

Antic camí de Cardona

El camí de bast surt de Súria per Portal de Cardona. Creuant la falla de Mig-Món baixa a cal Trist, travessa la riera d'Hortons i s'enfila, amb un parell de ziga-zagues, pels vessants de la Grau cap a can Sivila. Aquest darrer tram conserva encara molts trossos empedrats.

Barraques de la Gran

En una raconada, al peu del turó de la Gran, hi trobem una notable concentració de barraques de vinya. Des de certs punts d'aquest indret se'n poden arribar a veure set alhora, situades a curta distància les unes de les altres.

Necròpolis de cal Banyes

Necròpolis del segle XI de tombes de caixa de lloses. En el replà de la part més alta hi ha tres sepultures, i en el vessant de llevant n'hi ha algunes més. És un petit cementiri aïllat, sense cap mas ni església propers, típic de l'època altomedieval.

Barraca de la vinya del Sanera

Barraca exempta, de planta quadrada. Respon a la tipologia més freqüent a la zona. Els materials emprats són pedres del país -gresos i calcàries-, i argila per cobrir exteriorment la volta. L'obra és de paret seca, i la volta és en falsa cúpula, formada per filades que es van aproximant successivament.

Balma sepulcral del Samuntà

Enterrament col·lectiu del període calcolític (2500-1800 aC), corresponent a la transició de la pedra al bronze. Les balmes sepulcrals són contemporànies als dòlmens. En aquest cas era el lloc d'inhumació dels membres d'una petita tribu o clan que devia viure pels seus voltants.

Barraca de la vinya del Miqueló

Barraca de planta quadrada, parcialment adossada al marge del camp superior. De considerables dimensions i de bona factura, podem veure gravada a la llinda de la porta la data de la seva construcció: 1912. Totes les barraques de Súria es poden datar, en general, entre 1850 i 1950.

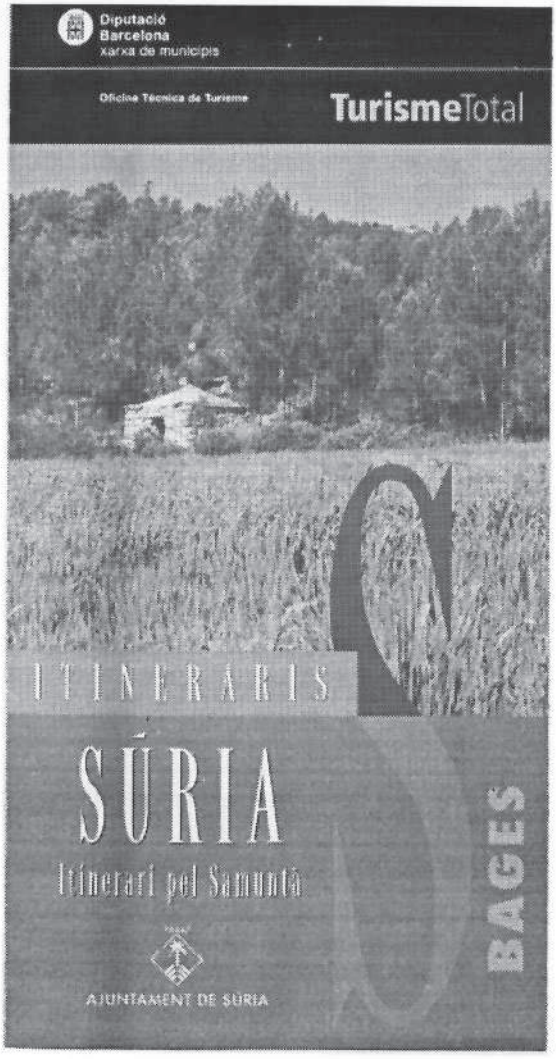

Barraca del Camp Gran

Una altra barraca de característiques similars a les anteriors. Les dimensions de les seves pedres i, en particular, de la llinda de la porta, criden l'atenció pel seu caràcter ciclopi.

Barraca del torrent de cal Rei

Construcció de bona qualitat i de grans dimensions. Cal fer notar el trencaigües que volta per la part superior de la façana, i la seva orientació, poc habitual, a ponent.

Molí de cal Planès (Samuntà)

Originari del segle XVIII, aquest molí d'oli va patir alguns canvis en el segle XIX, i va estar en funcionament fins a la primera meitat del segle XX. Es conserva íntegrament el seu utillatge, amb petits detalls com ara l'agulla per cosir els esportins, o la clau de ferro per collar els cargols de la premsa. Aquesta podia usar-se tant per a l'obtenció de l'oli com per al vi.

Bosc i font del Quer

Indret de gran interès per la varietat de vegetació que es por trobar al voltant de la font de bassa del Quer. I veiem grans pins i pinasses i, si ens endinsem una mica al bosc, anirem descobrint diverses espècies i noves barraques de vinya amagades pels racons.

Barraques de la vinya del Lari (1 i 2)

La primera barraca es troba encastada almarge del terrer. La seva minuciosa construcció interior la fa singularment notable. Un "caramel". De la segona, situada a pocs metres, crida l'atenció l'indret molt obac, on està situada, i la seva volta, que és el·lipsoïdal.

El toll dels Encantats

La riera d'Hortons, en el seu tram inferior, forma diversos tolls i gorgs. Tots ells són plens d'històries d'éssers que viuen als seus fons, incommensurable segons es diu, que han omplert la imaginació dels pagesos de la contrada.

El paisatge de tot el recorregut és de petites valls regades per rieres que generen una vegetació frondosa i una fauna abundant al seu voltant. Encara avui es pot apreciar aquesta exuberància al nostre entorn . Entre la vegetació abunda la pinassa (pinus nigra) i el pi blanc (pinus halepensis), però també és fàcil de trobar roures als solells i alzines als obacs. La ruta es pot complementar en una visita al poble.

EL NOU MUSEU EPISCOPAL DE VIC

Redacció

El dia 20 de març un grup de persones relacionades amb la cultura del nostre país, entre les quals participà el president de la nostra entitat, Enric Castells i els directius Carme Torras i Francesc Villegas, feren una visita guiada de pre-estrena al renovat Museu Episcopal de Vic. Posteriorment, coincidint amb la celebració del Dia Internacional dels Museus, el dia 18 de maig, s'inaugurà oficialment,

En els propers mesos tenim prevista una excursió per als socis de la nostra entitat per tal de visitar aquest museu que, sens dubte, és el més ben equipat en tècniques modernes de museologia de Catalunya.

UNA MICA D'HISTÒRIA:

El Museu Episcopal de Vic és el segon museu d'art romànic i medieval més important de Catalunya, després del Museu Nacional d'Art de Catalunya, de Montjuïc, a Barcelona.

El va inaugurar el bisbe Josep Morgades el 1891, portant així a terme un desig d'un grup d'intel·lectuals de Vic que havia començat a reunir materials de l'Exposició Universal de Barcelona del 1888 i, abans, per a una exposició arqueològica i artística feta a Vic el 1868,

Amb obres recollides de la catedral de Vic, de diferents esglésies de la diòcesi i d'algunes de la de Solsona, d'on el bisbe Morgades n'era administrador apostòlic, es va fer una primera instal·lació al pis més alt del Palau Episcopal. El primer director fou Antoni d'Espona i de Nuix (1891-1898), membre del Círcol Literari de Vic, però l'ànima de la seva instal·lació i classificació va ser mossèn Josep Gudiol i Conill, nomenat pel bisbe Morgades conservador vitalici. Inicialment s'anomenà Museu Arqueològic Artístic Episcopal.

Des del 1930 hi entrà com a conservador adjunt el doctor Eduard Junyent i Subirà, que passà a titular l'any següent, per la mort de mossèn Gudiol. Al doctor Junyent es deu l'augment de peces, la seva salvació el 1936 i la recuperació de les disperses el 1939, i sobretot la nova instal·lació a

l'antic col·legi de Sant Josep de seminaristes pobres, situat al costat de la catedral. Aquí, amb un gran esforç i austeritat, hi va instal·lar, entre el 1848 quan es va inaugurar el segon pis, per festejar la celebració del 75è aniversari de la fundació del Museu, totes les col·leccions del romànic i gòtic, seguides de l'arqueologia, col·leccions d'orfebreria, ceràmica, teixits, ferro, monetari, medallística, etc.

El Museu Episcopal de Vic es destaca bàsicament pel seu ric contingut de materials d'època romànica i gòtica, abastant tots els camps i aspectes, tant els de la pintura i escultura com els de les arts aplicades d'orfebreria i altres elements de metal·listeria: creus, calzes, encensers, esmalts, portapaus, ferramenta, etc., com també col·leccions d'arquetes, teixits, segells, relicaris i lipsanoteques, pergamins, etc. Destaquen en el romànic tres absis i altres fragments de pintura mural, pintura sobre taula o antipendis i revestiments d'altar i imatges de Crist i marededéus; en el gòtic destaca la gran col·lecció de retaules d'importants mestres com Ferrer Bassa, Pere Serra, els mestres de Rubió i Estimariu, Ramon de Mur, els dos Jaume Ferrer, Lluís Borrassà, els grans mestres Huguet i Martorell o els dos vigatans, almenys d'adopció, dels darrers temps del gòtic, Joan i Perot Gascó. També és molt notable la col·lecció d'imatges i un retaule gòtic d'alabastre i altres elements artístics de metall, ceràmica, etc.

La nova edificació del Museu Episcopal, obra dels arquitectes Alfons Milà i Frederic Correa, exposa totes aquestes obres amb la dignitat i les proporcions que exigeixen els més avançats criteris museístics.

UN VIATGE AL PALLARS SOBIRÀ

Enric Castells i Rufas

Es pregunten molts autors, si la millora en les comunicacions i el progrés acabarà passant-li factura al Pallars. O potser n'acabarà essent la salvació. El cert és que quan fixem els pensaments en aquesta comarca, encara que potser no l'haguem trepitjada mai, hom, de seguida percep la imatge d'una terra aspra, mal comunicada i hereva d'un passat d'art i d'uns costums ja molt llunyans. Fins i tot si tenim la sort d'haver-la resseguit de dalt a baix, de les retallades crestes dels seus tresmils fins al mans davallar de les aigües a les planes del Jussà, un no pot pas evitar d'impregnar-se de l'aspre caràcter de la seva gent i d'aquest relleu tan accidentat.

I és que el Pallars, sobretot el Sobirà, esdevé fita inqüestionable per aquell que cerqui arguments als orígens de la nostra mil·lenària història, i també per aquell que desitgi apropar-se a la terra en la seva essència més pura.

Entrats al segle XXI, qualsevol testimoni de les velles estructures econòmiques i socials del Pallars, es manifesta tan sols en escadusseres mostres de la seva indústria de la fusta, en les malmeses esglesioles romàniques -ja no tan romàniques- i en la munió de poblets decrèpits, sense foc que regni a les seves llars.

Com altres valls veïnes (Boí, Fosca, ...), les altes valls de l'Àneu i les fondalades del Noguera Pallaresa atresoren un patrimoni arquitectònic monumental que ha estat objecte d'interès i visita per part dels Amics de l'Art Romànic del Bages recentment.

Per centrar-nos, cal que ens remuntem deu segles en el passat. El segle XI va resultar un període excepcional a les valls pirinenques del Pallars i la Ribagorça: la població augmentà significativament, es féu palesa una millor estructuració del poder comtal i eclesiàstic, i els pobles guanyaren protagonisme mentre es consolidava una arquitectura pròpia.

A Catalunya ja feia temps que es bressolava -amb més o menys fortuna- una idea de nació que, hereva de la influència de l'Imperi Carolingi,

venia acompanyada de corrents artístics i arquitectònics d'influència europea. La pedra esdevenia un element transcendental que canvià els hàbits constructius en aquestes valls tan tancades dels Pirineus. Els materials i recursos naturals s'utilitzaren per a erigir arreu esglésies, cases, ponts i obres civils de tota mena.

Aquí, la petja de l'home obria nous vials de comunicació, des de les terres del nord, encara porugues pel record de les invasions àrabs, fins al fons de les valls, establint nuclis de població amb una forta presència feudal basada en la figura del poder comtal i amb la inevitable influència de l'església.

Aquest panorama féu possible la ràpida extensió de l'Art Romànic en aquestes terres. Es tractava d'una nova «il·lusió» en la qual participaven tots els actors: els nobles, aportant-hi el mecenatge, l'església que hi contribuïa amb la fe i el coneixement, i, sobretot, el poble que, amb les seves mans féu possible que aquest nou model arquitectònic sorgit esdevingués un art popular.

Noves tècniques, com la dels mestres llombards, s'estengueren per Catalunya abraçant amb la seva influència el Pallars. Aquí, com en altres indrets, es desenvoluparen tècniques pròpies, a les quals grups autòctons dotaren de personalitat, com a la vall d'Isil, o a Àssua. Exceptuant comptats exemples a la Vallferrera, on podem trobar encara belles mostres d'abans del romànic a Sant Pere de Tort i Sant Francesc d'Araós, mentre la resta de territori entrava en una espiral de constant transformació.

Fortificacions militars, torres de guaita, castells feudals, esglésies, ponts... Una munió d'arquitectura i escultura que tenia el seu màxim exponent en tots aquells pobles medievals, amb carrers porxats, voltes, arcs, finestres i paviments de còdols. La mateixa riquesa expressada en els temples; els absis, els capitells, les mènsules, les piques d'oli i les talles i pintures que decoraren tants edificis.

Com un exemple, o potser com la consolidació d'un procés endegat anys enrere, el monestir de Santa Maria de Gerri de la Sal, consagrat l'any 1149, centra el poder religiós de les valls Pallareses, esdevenint un punt clau i, per tant, la fita primera del nostre viatge.

Gerri de la Sal, comença el nostre viatge.

L'aproximació al monestir de Santa Maria de Gerri la fem creuant un majestuós i ferm pont de pedra que ens permet passar a la riba esquerra del Noguera Pallaresa. Del pont estant veiem les salines que s'estenen vora la riba dreta, mut testimoni d'un passat de riquesa, les quals ara només s'exploten en el seu vessant turístic. Arribem al monestir molt aviat, aprofitant les primeres hores d'un jorn que es preveu calorós i carregat de visites. Al monestir, que solitari veu baixar les ràpides aigües del Noguera, ens espera, pacient, la Ignàsia, sorpresa per la nostra puntualitat. L'església abacial, la part més ben conservada del recinte, ens alliçona per la seva magnífica conservació i restauració. La nau, de 19 metres d'amplada i uns 25 metres de llargada, és un espai de tres naus amb tres absis i ferms pilars, damunt les quals descansa una volta de canó central recolzada a ambdós laterals per voltes de quart de cercle.

A l'exterior, un atri de tres cossos que s'adapta a l'amplada i alçada de les tres naus i l'esvelt campanar, amb l'encadenació d'arcs i teuladetes que li donen una gràcia especial i que identifiquen i donen particularitat a aquest superb edifici.

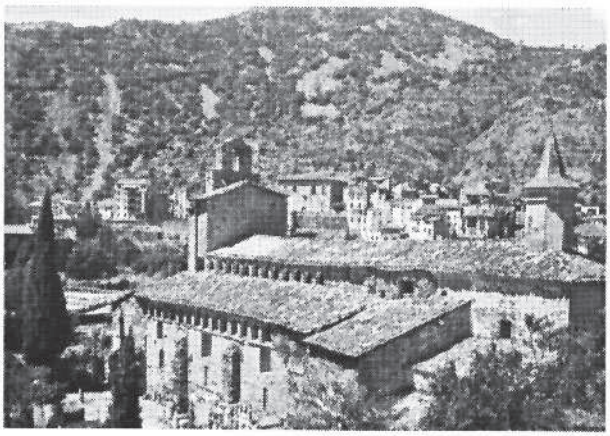

Monestir de Gerri de Sal

Es tracta d'una obra magnífica, i també molt ben conservada, la història de la qual no ens és possible de resumir en aquest minso espai de text. El viatger que vulgui ampliar el seu coneixement sobre aquest indret, trobarà multitud de textos publicats. Agraïm les explicacions i l'interès

de la Ignàsia en acompanyar-nos, i enfilem carretera amunt vers al nostre proper destí.

Arboló

Sense treure l'innegable protagonisme de Gerri, Arboló esdevé, fins i tot en l'actualitat, un destí per a molt fidels i amants de l'Art Romànic. Encrestat en una penya rocallosa, a poca distància de Gerri i en direcció a Rialb, també a la llera esquerra del Noguera, hi accedim per una petita palanca de fusta, i enfilem camí amunt per dins d'un bosc humit que transcorre per la vessant del barranc arran de riu. Arboló és un petit joieret del qual ja se'n coneix l'existència l'any 817. Arquitectònicament es tracta d'un edifici d'una sola nau, coberta en volta de canó i amb un absis quasi dissimulat a la paret rocallosa de la muntanya que el protegeix del vent de llevant. Un senzill portal, encarat a migdia, devia ser l'originari, ara cobert amb un vidre de protecció. Nosaltres ens endinsem a l'edifici per la vessant de ponent. Sorprèn d'aquesta església la precisió en el tall dels carreus, i la gamma cromàtica que, de manera intencionada, van distribuir els seus constructors. Tot el conjunt denota haver estat construït a finals del s.XII o fins i tot a principis del XIII, segurament damunt d'una edificació anterior.

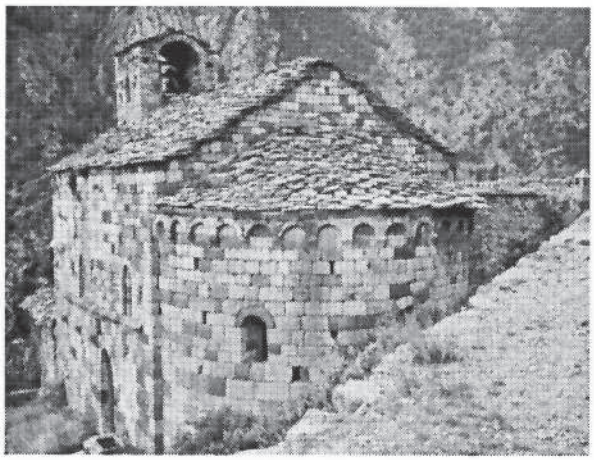

Capella de la Marededéu d'Arboló

Com que ens trobem en un santuari marià, és preceptiva una lloança a la Verge, on molt amablement ens ha conduït mossèn Joan. Entre cants, i empesos pel vent que bufa amb força, davallem cap l'autocar.

El nostre viatge segueix en direcció a Rialb. Tenim previst d'allotjar-nos a l'hotel, dinar al mateix establiment i continuar la nostra activitat a la tarda. Com sol passar a voltes, la discreció del menjar i de l'allotjament no es correspongué amb les expectatives.

A la tarda prenem camí vers Ribera de Cardós. Abans d'entrar a la Vall de Cardós, a Llavorsí, l'ambient ens féu evident que aquí el temps no corre igual per a cada cosa. El «Ràfting», l'activitat que sembla consolidar-se com a font de riquesa i, a la vegada, d'interès del turisme al Pallars, acompanyat dels «esports d'aventura», sembla portar un frenètic ritme orquestral, amb contínues anades i vingudes de vehicles carregats amb desenes de barques, i gent molla i exhausta dins d'autocars de línia improvisats. Al costat, poblets amb una clara regressió urbanística als seus nuclis antics, i amb noves i lluents instal·lacions d'apartaments i botigues als afores. Enmig, esglesioles, orfenes d'una restauració necessària, i tancades, moltes, per manca de feligresos o d'oficiants. Tot plegat, en un país on la natura aclapara per la seva bellesa, i a on l'aigua raja per tot i en tot.

Santa Maria de Ribera de Cardós

En acostar-nos prop d'una petita placeta als límits del poble de Ribera, veiem l'àmplia façana que conforma l'edifici de Santa Maria, del qual es destaca una impressionant torre de base quadrada, molt a l'estil de les esglésies de la Vall de Boí, amb arcuacions i un fris que separen els tres pisos. Al capdamunt, el fris esdevé encreuat, i el campanar és rematat amb elements de defensa. Certament es tracta d'una visita «pintoresca», si em permeteu l'expressió. Mossèn Joan (un altre, no pas el d'Arboló), de nou ens invoca pel cant a la Verge, mentre un grup s'interessa per la restauració i consolidació d'una de les absidioles laterals (l'única que es conserva), i uns altres es deixen seduir per la làmpada que, del sostre estant, il·lumina la nau. Tot plegat, molt interessant, però repetim: llàstima que no s'hi esmercin més mitjans per a dignificar l'entorn i preservar la puresa del que hi queda.

Santa Maria de Ribera de Cardós

Sant Pau i Sant Pere d'Esterri de Cardós i Santa Maria de Ginestarre

Serpentejant amunt arribem a Esterri de Cardós. Aquí ja es fa palès que calia arribar-hi amb autocars petits, car el pas és estret i complicat, fins i tot per vehicles més petits. Ens hi espera l'Esteve que, a més de ser fill de la població, és actualment el responsable de la restauració i consolidació del patrimoni.

Sant Pau i Sant Pere d'Esterri de Cardós sembla, des de l'exterior, estar sotmesos a un proper enderroc. Res més lluny de la realitat. La majoria dels edificis que haurem vist i veurem en les hores successives, denoten pel seu estat exterior una deixadesa que no es correspon a l'estat real de l'edifici. Generalment es tracta d'edificis fets de pedra pissarrosa molt irregular, de l'estil que es pot trobar a l'entorn, arrenglerades de forma més o menys coherent, i moltes vegades semirecobertes d'arrebossats que, amb el temps, han caigut parcialment. Als interiors, generalment els edificis són arrebossats i pintats (de blanc la majoria), i s'hi nota l'ús habitual que s'hi ha fet de molts anys ençà. Els terres, generalment de fusta, que amaguen antics empedrats de datació incerta, es van aixecant de mica en mica per tal de condicionar-los i ennoblir el seu aspecte. Restes de retaules (els que no es malmeteren per les vicissituds del temps), talles escapçades, ... De tant en tant, com per art de màgia, apareix una peça excepcional: un frontal d'altar romànic, esculpit en fusta i policromat. Una talla romànica o gòtica. Una maredeu. Objectes litúrgics i estris variats.

Església de Ginestarre

És la realitat del que hi ha. És la feina que encara manca per fer-hi. Gent com l'Esteve, que ens explica magistralment el procés de restauració i el criteri que hi volen mantenir, continua essent necessària en zones com aquesta. La major part d'obres es troben als dipòsits de museus com el MNAC, o el Museu Diocesà de la Seu, o en altres indrets. Pretendre que retornin, és quasi una utopia. Aquí es conformen amb una còpia, resultat d'anys de reclamacions i

gestions administratives. A la fi, sembla que comença a veure's la llum al final del túnel. No sé si creure-m'ho!

Amb viatges de l'autobús petit amunt i avall, i alguns agosarats que s'hi enfilen a peu, d'Esterri cap a Ginestarre i tornar. Tot plegat, més del mateix. Tan sols una curiositat: a Ginestarre, una família que ha decidit deixar el seu món urbà de la metròpoli i pujar a viure -o malviure- al Pallars, fent articles de gènere de punt amb un teler centenari, o començant a consolidar un projecte de «casa de la natura». Agosarats, potser?

Per avui ja hem tingut prou moviment. Hem estirat les cames, hem cantat dues vegades lloances a la Verge, hem admirat paisatges idíl·lics, ens hem capgirat per les carreteres inhòspites del Pallars i, per fi, tornem a l'hotel. Potser massa tard, no ho neguem, però finalment el sopar si que ha estat bo.

La Vall d'Àneu

Amb un clima temperat, un sol radiant i un paisatge captivador, enfilem aigües del Noguera Pallaresa amunt, per aproximar-nos a la capçalera del riu. El darrer poble que trobem a la carretera asfaltada és Alòs d'Isil. Envoltada d'un alt mur, al límit de la població i vora l'aigua del riu que baixa ben brau, trobem l'església de Sant Llíser. Hi anem amb el guia de l'Ecomuseu, l'Eduard, que és qui s'encarrega de les obres de consolidació i restauració de part del patrimoni de la Vall. Malauradament, l'església és tancada, i tancada també la possibilitat de visita. Ens explica l'Eduard que, fa uns anys, quan l'Ecomuseu es consolidava a la vall com una alternativa de turisme, el rector que tenia sota la seva responsabilitat l'església de Sant Llíser va decidir dipositar, al fons del museu, una preciosa talla de fusta provinent d'aquesta església. Els veïns, en conèixer la notícia, decidiren que a la parròquia no hi eren pas benvinguts els guies de l'Ecomuseu, que els havien sostret part del seu patrimoni (tot i estar dignament exposat a les sales de l'Ecomuseu). Des de llavors, cap visita havia pogut entrar a l'interior de l'església, ni acompanyada d'un guia especialista. Sigui com sigui, mentre comentàvem aquesta anècdota a les portes (tancades) del recinte exterior de l'església, un veí sentia la conversa de boca de l'Eduard, i que aviat es retornaria la peça al seu lloc d'origen. Sorprenentment, el veí tragué la clau i ens obrí tot d'una l'accés a l'interior de l'església. Interessants piques baptismals i d'oli, decorades, a l'interior, i una curiosa

col·lecció d'elements dispersos en l'ornamentació de la façana, a l'exterior, són els trets més destacables de la visita.

Sant Joan d'Isil

Quin prodigi de la natura o quina mena d'influència divina va il·luminar els mestres que van erigir aquest edifici! Trencant amb la base del seu absis el davallar ferotge del Noguera, aquest temple de tres naus s'alça majestuós, amb els seus detalls arquitectònics d'influència llombarda, amb elements afegits que ens confirmen que es tracta de paraments defensius. L'interior ens sorprèn. Net, clar i espaiós, absent qualsevol element decoratiu o de mobiliari. Només el temple, amb les tres naus, separades pels pilars que sustenten la volta, rematades al fons amb l'absis i les dues absidioles, rere els quals s'intueix el pas de l'aigua. Un indret interessant, molt captivador, que ens obliga a estirar les cames i creuar, per una palanca a l'alçada del poble d'Isil, cap a l'altra llera del riu. Les fotos, de segur, resultaran úniques.

Església convertida en vivenda a Son del Pi

Sant Just i Sant Pastor de Son del Pi

Serpentejant per les carreteres de la vall, arribem a Son del Pi. Dues coses ens criden l'atenció: la primera, l'extremada cura que s'ha dedicat a la restauració i consolidació del patrimoni monumental de Son. Ja d'entrada ens ha captivat l'esvelt campanar. Res a envejar dels veïns a la Vall de Boí. El conjunt es completa amb una acurada presentació a

l'interior, que conserva encara un notable retaule gòtic, una pica baptismal i alguns objectes litúrgics interessants. L'altra cosa que ens crida l'atenció, si més no com a curiositat, és que al poble es conserva encara una segona església, contemporània de la primera, però que ha estat integrada al paisatge urbà de la ciutat de forma radical. L'estructura externa, amb l'absis inclòs, es conserva bastant fidel a la fàbrica original, mentre que l'interior s'ha convertit en un habitatge. Curiós, i a la vegada irreversible, és clar.

L'Ecomuseu de les Valls d'Àneu

Un cop dinats, a Esterri, és el moment d'apropar-nos a la realitat social del país. El millor lloc per fer-ho és a l'Ecomuseu. Es tracta d'un espai inaugurat fa pocs anys que, en un antic casalot del centre del poble, recrea fidelment l'estructura i costums de les cases pallareses dels segles passats. Terres i parets de fusta, graners, cuines econòmiques, llars de foc i parament divers, reunit en un sol espai. És la recreació més fidel possible de com vivien, fins fa cent anys, els avantpassats pallaresos, quins eren els seus costums i què els calia per sobreviure: un viatge en el temps, interessant, no exempt d'anècdotes. És lloable la tasca que des de l'Ecomuseu (casa Gassia) s'està duent a terme. Fins al moment actual, es tracta de l'únic estament que té un cert interès i, de fet, posa a la pràctica la divulgació de la cultura tradicional del Pallars, l'Art a l'entorn proper i la vinculació amb el territori i el paisatge. Cada vegada més, ens sembla, el visitant es desplaça a l'Ecomuseu pel que és (es tracta del segon museu més visitat de la província de Lleida), no pas per omplir les hores buides en acabar de fer «ràfting» o d'esquiar.

El grup de participants davant l'església de Son del Pi

Sant Pere del Burgal

I davallem, carretera enllà fins a Escaló. Hauria estat molt interessant la visita a la Vila Closa d'Escaló, un conjunt medieval que ha estat objecte, darrerament, d'un treball de restauració i investigació exhaustiu. El temps ens ho ha impedit, ja que ens ha semblat més coherent la visita a l'antic monestir de Sant Pere del Burgal.

Una forta pujada, carena amunt fins al replà on reposa, lluny del brogit del turisme, l'imponent monestir, en altre temps una edificació força majestuosa. Actualment, tret de l'espai de la capçalera, que conserva els tres absis protegits en una espècie de tancat-vitrina, de la nau no en queden més que els vestigis d'alguns dels murs, la base incipient d'algun pilar i un curiós contraabsis a l'extrem de la nau. De la resta, recintes annexos i dependències vàries, no en queda res més que ruïnes.

A la zona absidal, protegida dels elements externs, es conserven les pintures al fresc damunt de l'absis central, parcialment malmeses, però.

La tornada la fem cansats però cofois. No ha estat un viatge gens desaprofitat, potser, fins i tot, massa intens per a nosaltres, avesats a pair amb més lentitud els profunds canvis que el pas del temps ha causat en el patrimoni heretat. Enllà hem deixat aquesta terra, de la qual encara ens queda per recordar la imatge de tants ponts de pedra, medievals gairebé tots, que creuen imponents el Noguera i els rius que hi menen.

Sant Pere del Burgal

Restes de pintures romàniques de Sant Pere del Burgal

Amics de l'Art Romànic, del Mercat del Ram a l'Expobages

És cert que la preservació i reivindicació del manteniment dels edificis romànics de la comarca de Bages ha estat, i continua essent, una constant en el treball diari dels Amics de l'Art Romànic del Bages. Dic això perquè, recordant temps passats, férem honor a la nostra causa fundacional organitzant i participant en multitud de «treballs de camp», entesos aquests en el context de la consolidació, neteja, adequació, restauració i, fins i tot, excavació de molts edificis i restes arquitectòniques disperses arreu del Bages.

Avui, amb la impossibilitat de dur a terme algunes d'aquestes tasques - que per altra banda s'escauen més a professionals formats més específicament en l'àmbit-, la nostra missió continua endavant en el terreny de la col·laboració en l'estudi i la divulgació dels aspectes culturals i artístics de l'època medieval i, és clar, de l'Art Romànic en particular.

És en aquesta línia que, a mitjan l'any 2001, i després d'establir un previ contacte, encetem una col·laboració amb IMPEVIC (Institut Municipal de Promoció i Economia de Vic). En un primer moment, els professionals d'IMPEVIC ens demanen la nostra col·laboració, en quant a assessorament i material, per al muntatge d'una exposició que, sota el títol «***Rutes del Romànic de la Diòcesi de Vic***» s'hauria d'encetar la primavera del 2002, just en coincidència amb la inauguració del recentment remodelat Museu Episcopal de Vic.

La col·laboració d'Amics de l'Art Romànic del Bages es materialitzà, a principis de l'any 2001, amb l'aportació de material gràfic, del fons de l'entitat, en el qual destacaven les fotografies fetes per l'amic i professional Ferran Prat els darrers anys, i el mapa d'esglésies romàniques i la seva localització, facilitat pels autors Francesc Villegas i Vidal Orive.

A més, l'entitat facilità a IMPEVIC l'audiovisual: «***El Romànic del Bages***». Aquest, format per més de 200 diapositives (la majoria de nova realització), era un text original d'Ignasi Segon, reescrit i preparat per Enric Castells i Joan Badia, per tal de ser editat amb

música i format digital, resultant-ne una nova edició de 25 minuts enregistrats en format DVD.

Tot plegat, junt amb els treballs d'altres entitats de Vic, Sant Joan de les Abadesses, Ripoll, Montserrat i Manresa, es va poder veure a la magnífica carpa que, durant el Mercat del Ram, lluïa a la rambla de la capital d'Osona.

El resultat fou impressionant, i els esforços esmerçats per la gent de l'Institut de Promoció i els qui modestament hi vàrem col·laborar, es veieren recompensats per l'allau de visitants.

Malauradament, la inauguració del nou Museu Episcopal de Vic hauria d'esperar encara uns dies, però qui escriu, que ha tingut el gaudi de visitar-lo en el seu darrer procés de muntatge i preinauguració, us assegura que es tracta d'un espai excepcional i que, sens dubte, es troba en la primera línia europea pel que fa a l'Art Romànic, competint colze a colze amb el MNAC.

La col·laboració encetada amb Vic va permetre un acord que enguany, amb motiu de l'EXPOBAGES 2002, aconseguí de portar a Manresa una bona part de l'exposició «Rutes del Romànic». L'estand, un dels més grans de la fira, promogut per l'Ajuntament de Manresa i Fira de Manresa, comptà amb el suport i l'assessorament d'Amics de l'Art Romànic del Bages, que n'assumírem la responsabilitat de la seva gestió durant els dies d'obertura de la fira.

L'ocasió per promocionar l'art romànic de la comarca i, de retruc, enfortir encara més el vincle cultural entre Manresa i Vic, es va veure recompensada d'escreix amb l'allau de visitants que hi feren cap. Moltes persones ompliren les butlletes fent peticions d'informació i la majoria quedaren sorpreses de la qualitat de la informació gràfica existent a l'estand. L'audiovisual del Bages, dels Amics de l'Art Romànic, despertà molt d'interès entre el públic.

En el mateix marc de la Fira, portàrem a terme dues conferències divulgatives del patrimoni romànic de la comarca, amb molt bona acollida.

Podríem dir que aquest ha estat un inici d'any «de fira» per a la nostra entitat. Tot plegat, doncs, una bona experiència que ha repercutit sens dubte en la promoció d'Amics de l'Art Romànic del Bages i, en essència, dels objectius que perseguim: divulgar i preservar.

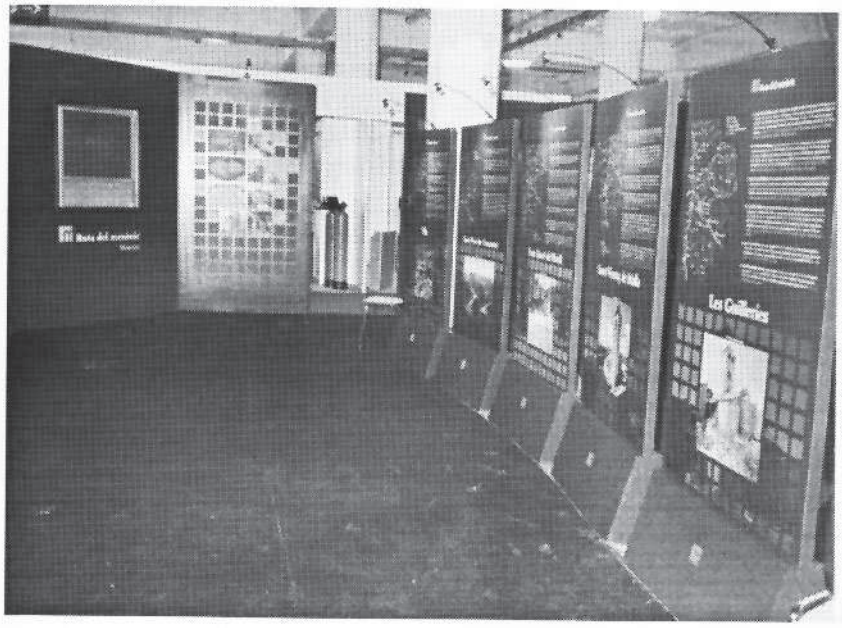

L'stand de l'expobages mostrava les Rutes del Romànic

Visita al conjunt monumental de Coaner

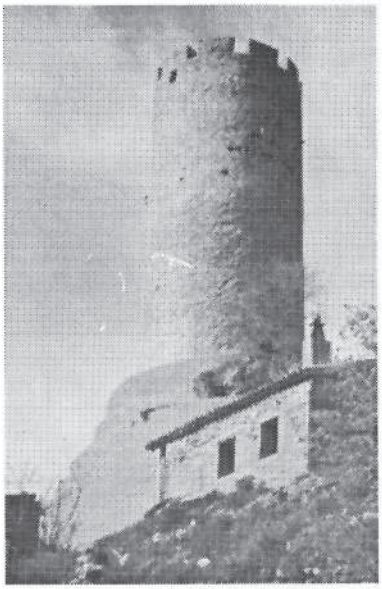

Torre del Castell de Coaner

El dia 23 d'abril alguns Amics de l'Art Romànic del Bages, varen acompanyar un grup de Solsona que, amb Mn. Bartrina, varen visitar el conjunt monumental de Sant Julià de Coaner. En Francesc Villegas els va fer una explicació del lloc. Tant de la torre, recentment restaurada per la Diputació de Barcelona, com de l'església de Sant Julià, del segle XI. També visitaren el santuari marià que hi ha molt a prop, malgrat que la imatge de la Mare de Déu no hi és, ja que es troba a la Colònia Valls, si que hi ha un retaule barroc del segle XVIII restaurat acuradament pel grup del Centre Excursionista de Súria. La tarda va transcórrer en un ambient de franca companyonia i amb el ferm propòsit de repetir l'experiència en algun altre indret del Bages, així com també fórem convidats a anar un dia a Solsona per tal de visitar les darreres restauracions que s'han fet a la catedral, i en algun altre lloc proper.

Matinal a Solsona

Molí de Buidasacs.
Al fons Sta. Àgata de Clariana. Solsonés

El diumenge dia 1 de juny hi hagué una sortida matinal per tal de visitar l'exposició GERMINABIT a Solsona i les darreres restauracions portades a terme al claustre i sales annexes a la Catedral.

Abans, però, d'arribar a Solsona, férem parada per tal de visitar el pont i el molí de Buidasacs i l'església de Santa Àgata de Clariana, recentment restaurada.

Pau i Felicitat

És el títol del llibre de poemes de Mn. Josep Feu i Sala, soci fundador de l'entitat. Aquests és el tercer volum que edita Mn. Feu, qui va voler que fóssim els Amics de l'Art Romànic que presidísim la presentació de l'acte, que tingué lloc el passat 20 d'abril a la sala d'actes de les Germanetes dels Pobres de Manresa, que és on ara ell resideix. En Francesc Villegas va fer una semblança de la seva llarga trajectòria com a capellà i com a escriptor de versos, i va rebre l'afecte ben merescut en l'homenatge que li varen retre tots els asistens a l'entranyable acte. Pau i felicitat per molts anys, Mn. Feu, és el que li desitgem des de les pàgines d'aquest butlletí.

Matinal de final de curs

Amb l'assistència d'uns setanta socis i amics, el diumenge dia 16 de juny tingué lloc la matinal de final de curs, la qual transcorregué per terres de l'Alta Anoia o la Segarra històrica.

Fou un matí ben aprofitat: visitàrem la torre medieval de la Manresana, situada al cantó sud del terme municipal de Prats del Rei, que formava part de l'antic castell del qual només en resta alguna dependència molt modificada. Apareix documentada per primera vegada el 1012, i després de ser a mans de diferents senyors passà al domini reial. La torre té 21 m d'alçada i 7,3 m de diàmetre. Després de la restauració que s'hi va fer entre els anys 80 i 82, s'hi pot pujar mitjançant una escala metàl·lica fins al terrat que la cobreix.

Molt a prop visitem l'església de Sant Andreu, d'origen romànic, tot i que molt reformada els segles XVII i XVIII. Conserva un bonic retaule barroc de l'any 1715.

Seguidament férem un bon esmorzar a can Bartomeu, on compartírem una estona d'agradable companyia,

Continuàrem visitant el poble de Prats del Rei amb l'església parroquial dedicada a Santa Maria, situada en un lloc on hi ha restes de població molt antiga, A l'entrada es guarden unes làpides funeràries d'època romana amb inscripcions, trobades totes dins el terme de la població.

Una visita a la Mare de Déu del Portal, patrona de la vila i de gran devoció a tota la contrada. És una talla gòtica que salvant totes les vicissituds de la història, ha arribat sencera fins als nostres dies.

Per acabar el matí visitem l'església de Sant Pere del Vim o Sant Povim. Es troba dins el terme de Veciana dins del territori de l'antic castell de Miralles. Està documentada des del 1069, i va ser parròquia. L'edifici , malgrat les modificacions, és un bonic exemplar romànic format per una sola nau capçada a llevant per un absis semicircular i dues absidioles semicirculars a banda i banda de l'absis central . És de planta trilobulada. Els paraments exteriors són ornamentats amb arquacions cegues i lesenes en tot el contorn de l'absis i el mur nord. En el seu interior es poden veure unes pintures descobertes recentment i que ara estan en estudi; sembla que poden ser d'època romànica.

Aquesta petita joia romànica ha estat la guinda del pastís d'una matinal amb la qual hem tancat les activitats del curs amb bona nota.
Tota la ruta ha estat curosament preparada per la Roser Parcerisas, bona coneixedora d'aquesta zona i que ens ha fet viure la història les tradicions i els costums d'aquest món rural moltes vegades desconegut.

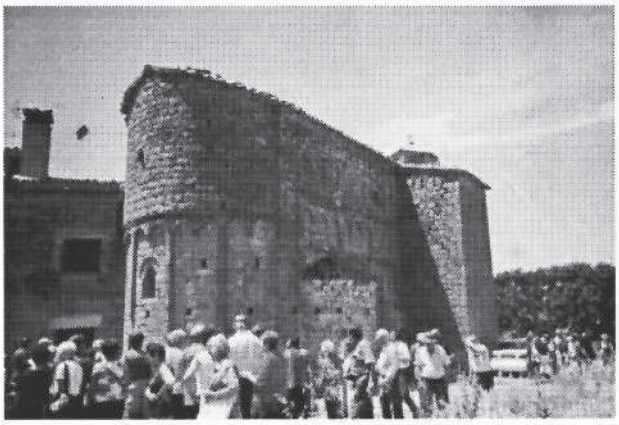

Sant Pere de Vim o Sant Povim
Mn. de Veciana. Alta Anoia

Activitats

Dia 24 de maig

Inauguració de l'Exposició

DOMUS DOMINI

Grafits del Romànic del Berguedà - Autor: Jordi Vallbona
Presentació a càrrec de Mn. Climent Forné.
Hora: 20,30 h.
Lloc: Arxiu Històric Comarcal de Manresa - Via Sant Ignasi, 40.

Dia 2 de juny

Excursió Matinal (Cotxes particulars)

SOLSONA-Exposició GERMINABIT

Visitarem aquesta exposició dedicada a l'expressió religiosa en llengua catalana al segle XX, amb el guiatge dels responsables del seu muntatge al Palau Episcopal.
Visitarem La Crònica de Santa Maria, on podrem veure les darreres obres de restauració portades a terme.

Dia 16 de juny

Matinal Final de Curs (Cotxes particulars)

PRATS DE REI

Visitarem la Torre de la Manresana i l'església de Sant Andreu, entre altres.
Farem un bon esmorzar, entaulats a la masia Can Bartoleu.
Visitarem el Museu Arqueològic de Prats de Rei, la capella de la Mare de Déu del Portal i la parròquia de Santa Maria.
Anirem a l'església romànica de Sant Pere de Vim, per veure-hi les pintures romàniques recentment descobertes.

Viatge d'Estiu - SICÍLIA

Visitarem: Palermo, Eice, Tindari, Taormina, Messina, l'Etna, Siracusa, Piazza Armenia, Agrigento, etc.
Del 29 de juny al 6 de juliol.
Inscripcions: Viatges Masanés (Places limitades).

Vetllem per la teva seguretat

MONTEPIO CONDUCTORS

Defensa jurídica

Assistència en viatge

Servei d'assegurances (*)

Subsidi i retirada del permís de conduir

Tramitació de recursos per multes de trànsit

Feste'n soci

(*) Mitjançant Segursoci, Corredoria d'assegurances, SL, vinculada al Montepio de Conductors

Manresa - Plaça Sant Jordi, 1
Telèfon 93 877 64 64 - Fax 93 877 64 60
montepio@montepioconductors.com

SERVEI PERMANENT D'URGÈNCIA
93 877 64 64 / 679 47 07 09

Www.montepioconductors.com

Berga - Gran Via, 34
Telèfon 93 822 22 86 - Fax 93 822 09 02
montberga@montepioconductors.com